

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

KAPOSVÁRI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

A doktori iskola vezetője:
DR. SARUDI CSABA
közgazdaságtudomány kandidátusa

Témavezető:
DR. HORVÁTH GYULA
történelemtudományok kandidátusa

AZ AGRÁR-VÁLLALKOZÓI KÉSZSÉGSZINT
ÖSSZEHASONLÍTÁSA AZ EURÓPAI UNIÓ
ORSZÁGAIBAN

Készítette:
VARGA ESZTER

KAPOSVÁR
2009

1. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉS

Az emberi tőke elmélet megjelenése (*Becker (1964)*) óta az oktatás teljesítményét, gazdasági növekedésre gyakorolt hatását számos publikációban (*Hanushek - Kimko (2000)*, *Romer (1990)*, *Benhabib - Spiegel (1994)*) elemezték, mennyiségi és minőségi (*Hanushek, Wössmann (2007)*, *Barro-Lee (2000)*, *Krueger - Kumar (2003)*) tényezők alapján. A kutatások azonban a különböző képzési területeket összevontan, általánosan vizsgálják (*Krueger (1997)*, *Lazear (1999)*, *Bassanini - Scarpetta (2001)*). Az egyes ágazatokra jellemző sajátosságok feltárása hiányos a szakirodalomban (*McElwee (2005)*).

A vállalkozói készségek taníthatók (*Van der Sluis és Van Praag (2007)*), ezért oktatásukat a közösségi oktatásfejlesztési irányelvekben (*Európai Bizottság (2006)*) minden képzési területen javasolják. Az oktatás emberi tőke minőséget javító hatása a vállalkozói készségek esetében is érvényesül.

A vállalkozói készségek komplex rendszert alkotnak (*Mikko és Jarkko (2008)*). A kapcsolódó készségek általánosan (*Man, Lau, Chan (2002)*, *Krueger (2005)*, *Schiebel (2002)*), és a legtöbb gazdasági ágazatra vonatkozóan (*Wolf, Schoorlemmer (2007)*) is meghatározottak. Mérésük, összehasonlításuk azonban a mai napig nem megoldott. A vállalkozói készségek és a gazdasági növekedés közötti pozitív irányú kapcsolat csak a gazdasági ágazatokra együttesen bizonyított (*Carree és Thurik (2005)*).

A vállalkozói tevékenység eredményességét befolyásoló személyes tényezők valamint készségek általánosan (*Man, Lau, Chan (2002)*, *Schiebel*

(2002), Northouse (2004), Makó, Csizmadia, Illésy (2005)), és az agrárszektorra vonatkozóan is jól meghatározottak (Wolf, Schoorlemmer (2007), Mikko és Jarkko (2008)). **Az agrárágazatban szükséges vállalkozói készségek mérése sem a szakirodalomban sem pedig a különböző nemzetközi adatbázisokban nem szerepel. Továbbá hiányzik az agrár-vállalkozói tevékenység, a készségek és a nemzetgazdasági teljesítmény között kapcsolat jellemzése, elemzése.** Ezért vizsgálatuk és értelmezésük szükséges, hozzájárulva ezzel a szektor versenyképességét növelő lehetőségek feltárásához.

A disszertáció alapvető célja **felmérni az egyes európai uniós tagországok lakosságának agrár-vállalkozói készség szintjét.** Ennek érdekében az *első célkitűzés az agrár-vállalkozói készség modell elkészítése.* Ez szemlélteti az agrárszektorban elengedhetetlen vállalkozói készségeket valamint azok súlyát és egymásra épülő rendszerét.

Az Európai Unió tagországainak agráriumát jellemző technológiai különbségek elemzésével a szakirodalom széles körben foglalkozik. Ellenben nincsenek olyan források, amelyek alapján megállapítható lenne az egyes országok előnye, illetve hátránya a mezőgazdasági vállalkozói készség szint tekintetében. A dolgozat *második célkitűzése a rendelkezésre álló felmérések alapján olyan adatbázis fejlesztése, ami alkalmas az agrár-vállalkozói készség szint mérésére.*

Az elkészített adatbázis alapján a disszertáció *harmadik célkitűzése* egy olyan **mutató kidolgozása, amely segítségével összehasonlíthatóvá válik az Európai Unió tagországaira jellemző agrár-vállalkozói készség szint.** A mutató felhasználásával az országok 15 évesnél idősebb teljes

népességére, illetve a 15-30 évesek korcsoportjára elkülönítve szükséges összehasonlítást végezni, mivel az egyes országok jövőbeli teljesítménye szempontjából a fiatalabb korosztály készségszintje a meghatározó.

A vállalkozói készségek és a gazdasági teljesítmény közötti kapcsolat meglétének vizsgálata, továbbá a kapcsolat szorosságának elemzése az agrárszektorra vonatkozóan nem szerepel a szakirodalomban, ezért a dolgozat *negyedik célkitűzése* az erre vonatkozó vizsgálatok elvégzése és az eredmények értelmezése.

Ötödik célkitűzés az **Európai Unió országainak csoportosítása az agrárvállalkozói-készségszint és a gazdasági teljesítmény adatai alapján.** A csoportok kialakítása alkalmas az országok közös jellemzőinek, illetve különbözőségeinek feltárására.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

A szakirodalmi előzmények alapján összeállítottam az **agrárszektorban szükséges vállalkozói készségek modelljét**, az alábbi lépéseket követve:

- Az Európai Unió egészére meghatározott agrár-vállalkozói készségek és a magyarországi szakirányú képzést meghatározó követelményrendszer összevetése.
- A két forrás mindegyikében szereplő készségek kiválasztása, az eltérő csoportosításból eredő különbségek feloldása.
- Az agrár-vállalkozói készség-modellbe beépítésre kerülő készségelemek, készségcsoportok meghatározása.
- A modell felépítése.

A meghatározott agrár-vállalkozói készségek mérésére alkalmas adatbázis hiánya miatt a meglévő, nemzetközi statisztikai felmérések adatainak felhasználásával **új adatbázis fejlesztése** volt szükséges. Két külön adatbázist készítettem a 15 évesnél idősebb teljes lakosság, valamint a 15-30 év közöttiek készségzintjének vizsgálatára. Mivel a felmérések eredményei különböző skálákon mérik az egyes országok teljesítményét, ezért a **változók standardizált értékeit** használtam az elemzéshez.

Az országok agrár-vállalkozói készségzint minősítéséhez az **agrár-vállalkozói készségzint indexet (AVKSZI)** készítettem, felhasználva *Lorenz (2007)* által publikált elméletet. Mivel a fiatal korcsoport alap- és középszintű oktatása már nagyobb hangsúlyt helyez a modellben meghatározott készségek fejlesztésére, ezért az index értékét a teljes népességre vonatkozóan a 15 évesnél idősebbekre, és a 15-30 éves korosztályra külön-külön vizsgáltam, a kialakított adatbázisoknak megfelelően.

Az AVKSZI és a bruttó hazai termék vásárlóerő-egységben (Gross Domestic Product at purchasing power parity, GDP PPS) kifejezett (*Kozma és Falusné (2002)*), egy főre jutó értéke közötti kapcsolat irányát az országok adatai alapján **pontdiagram készítésével és kovariancia számítással** lehet meghatározni (*Kerékyártó, Mundruczó, Sugár (2001)*). Az AVKSZI és a gazdasági teljesítmény közötti kapcsolat szorossága **korrelációanalízissel** jellemezhető. A vizsgálatokhoz a Pearson-féle korrelációs koefficienszt alkalmaztam *Kerékyártó, Mundruczó, Sugár (2001)* szerint.

A két szegmensben számított index alapján **az európai uniós országok csoportosíthatók**. A klaszterelemzés, –mint a csoportosítás módszere– a teljes népesség és a fiatal korcsoport adatait együttesen veszi figyelembe. **Felosztó hierarchikus klaszterezési algoritmus** alkalmazásával egyértelműen csoportokba rendezhetők a vizsgálatba bevont országok. Az eljárás során egy elem és egy klaszter távolságát az adott elem, valamint az összes klaszterelem közötti átlagos távolságként (Between Groups módszer) határoztam meg (*Székelyi-Barna (2005)*). A klaszterezés eredményét **dendrogram** szemlélteti (ld. 13. oldal, 6. ábra).

3. EREDMÉNYEK

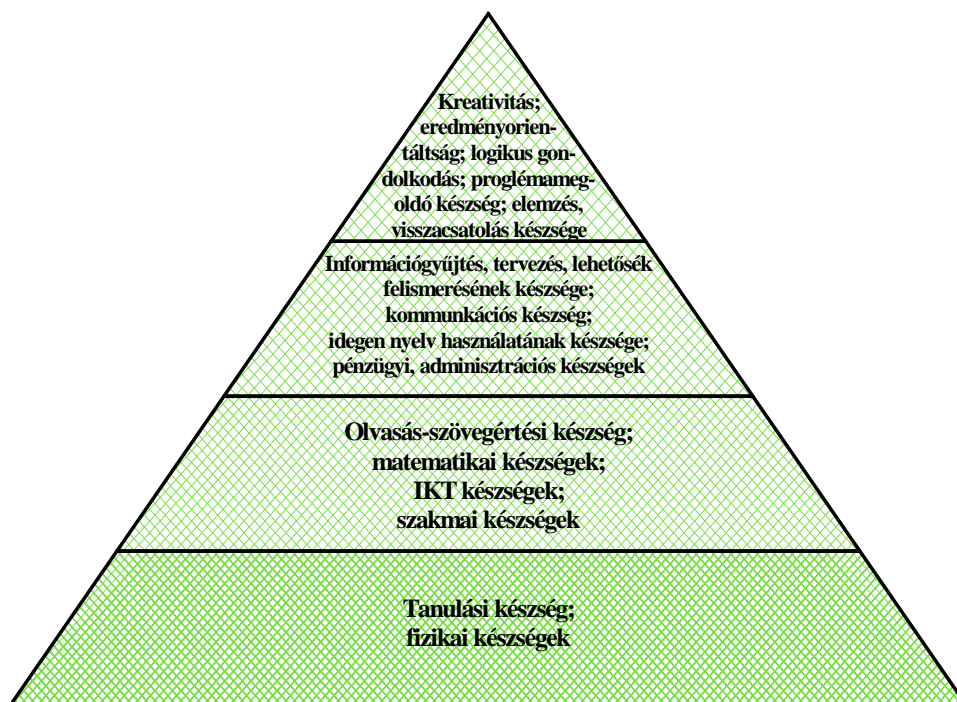
3.1. Az agrár-vállalkozói készség modell

A Gazdálkodók vállalkozói készségeinek fejlesztése (Developing the Entrepreneurial Skills of Farmers, ESoF) című program felmérésével meghatározott, az Európai Unió minden tagországára vonatkozó agrár-vállalkozói készségek, valamint a magyarországi Országos Képzési Jegyzék 2008. kapcsolódó moduljai alapján az **agrár-vállalkozói készség modelljébe beépített készségek**:

1. Szakmai készségek (az egyes szakterületekhez szükséges szakma specifikus készségek összessége);
2. Infokommunikációs technológia (IKT) használata (a számítástechnikai eszközök, szoftverek valamint az internet használata);
3. Olvasás-szövegértési készség;
4. Matematikai készség;

5. Kommunikációs készség és az idegen nyelv használatának készsége;
6. Pénzügyi, adminisztrációs készségek;
7. Fizikai készségek (pl. testi erő, kéz ügyesség);
8. Információgyűjtés, tervezés, lehetőségek felismerésének készsége;
9. Problémamegoldó készség;
10. Elemzés, visszacsatolás készsége;
11. Logikus gondolkodás készsége;
12. Kreativitás;
13. Eredményorientáltság;
14. Általános tanulási készség.

A meghatározott készségek alapján kialakított **agrár-vállalkozói készség modell** az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra. Agrár-vállalkozói készségek piramis modellje, saját eredmény

A vállalkozói készségek hierarchikus rendszerének szemléltetésére *Argyle (1990)* alapján a **piramis modell** alkalmazható, mivel a felsőbb szinteken felsorolt készségek megfelelő fejlesztése a lentebb szereplők kellő fejlettsége nélkül nem lehetséges. Ezért az egyes országok agrár-vállalkozói készség szintjének összehasonlításánál a piramis alsóbb szintjein felsorolt készségek meghatározók. Az egyes készségek modellben elfoglalt helyét az *European Training Foundation (2003)* elemzésére támaszkodva határoztam meg. A piramis modell alsó két szintjén lévő készségek fejlesztése **Magyarországon** kiemelt feladat, mivel **a vidéki lakosság készség szintje jelentősen elmarad a más tagországban mért teljesítménytől.**

3.2. Az agrár-vállalkozói készség szint mérésére fejlesztett adatbázis

A 15 évesnél idősebb teljes lakosság agrár-vállalkozói készség szintjének elemzésére **kidolgozott adatbázisba a következő változókat** választottam a megvizsgált forrásokból:

- Egyének aránya, akik használtak már internetes keresőket a 100 fő/km²-nél ritkábban lakott területeken.
- Egyének aránya, akik küldtek már e-mailt csatolt fájl melléklettel a 100 fő/km²-nél ritkábban lakott területeken.
- Egyének aránya, akik már másoltak vagy vágtak ki fájlt, mappát a számítógépen a 100 fő/km²-nél ritkábban lakott területeken.
- Egyének aránya, akik már telepítettek új eszközöket a számítógépükre, a 100 fő/km²-nél ritkábban lakott területeken.
- Egyének aránya, akik inkább önfoglalkoztatóként dolgoznának.
- Egyének aránya, akik legalább 2 adatot jól tudtak országuk GDP, infláció és munkanélküliségi adataiból.
- Egyének aránya, akik fontosnak tartják személyes vagy szakmai okokból, hogy tájékozódjanak az európai politika és közügyek iránt.

- Egyének aránya, akik meggondolják, hogy az interneten keresztül más EU tagállamból vásároljanak terméket vagy szolgáltatást, ha az olcsóbb vagy jobb minőségű.
- Egyének aránya, akik már hallottak, vagy olvastak a Közös Agrárpolitikáról és tudják is pontosan, hogy mi az.
- Átlagos pontszám, Document felmérés
- A mezőgazdasági- és halászati szakképzettségűek, a kézművesek és az ezekhez kapcsolódó kereskedelmi tevékenységet folytatók közül azok aránya, akik részt vettek valamilyen képzésben az elmúlt évben.
- Egyének aránya, akik képesek a pénzügyi szolgáltatásokhoz hozzáférni.
- Legszívesebben hitelkártyával fizet 100 EUR-t meghaladó értékű vásárlásnál más EU tagországban.
- Egyének aránya, akik fontosnak tartják, hogy saját döntéseket hozzanak és szabadok legyenek.
- Egyének aránya, akik fontosnak tartják, hogy sikeresek legyenek és az emberek ezt elismerjék.
- Egyének aránya, akiknek fontos, hogy új ötleteken gondolkozzanak és kreatívak legyenek.
- Egyének aránya, akiknek vannak megtakarításai arra, hogy idős korukban kényelmesebben éljenek.

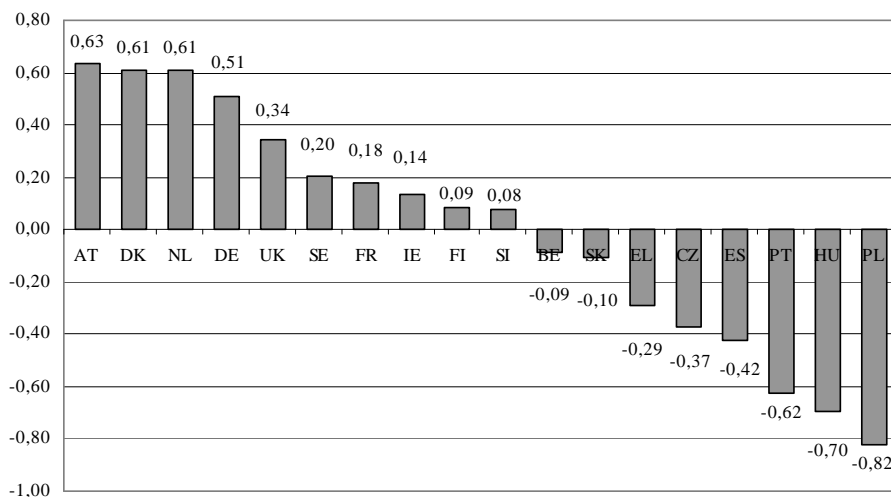
A 15 és 30 év közötti korcsoportra vonatkozó adatbázisban szereplő változók:

- Átlagos pontszám az olvasás-szövegértési készség mérésében a 15000 főnél kisebb lakosságú településeken.
- Átlagos pontszám a matematikai készség mérésében a 15000 főnél kisebb lakosságú településeken.
- Átlagos pontszám a problémamegoldó készség mérésében a 15000 főnél kisebb lakosságú településeken.
- Tanulók (ISCED 1-6) aránya a 15-24 éves lakosságban.
- Tanulók aránya a 25-29 évesek között.
- Egyének aránya, akik használtak már információgyűjtéshez internetes keresőket.
- Egyének aránya, akik küldtek már e-mailt csatolt fájl melléklettel.
- Egyének aránya, akik készítették már weboldalt.

- Egyének aránya, akik már másoltak vagy kivágtak fájlt vagy mappát a számítógépen.
- Egyének aránya, akik már telepítettek új eszközöket a számítógépükre, pl. nyomtatót.
- Egyének aránya, akik elsősorban rendszeres munkával jutnak pénzhez.
- Egyének aránya, akik érdeklődnek lakóhelyének politikai és közügyi iránt.
- Mezőgazdasági és állatorvosi területeken tanulók aránya ISCED 5-6 szinteken az összes tanulón belül.
- Egyének aránya, akik fontosnak tartják, hogy saját döntéseket hozzanak és szabadok legyenek.
- Egyének aránya, akiknek fontos, hogy új ötleteken gondolkozzanak és kreatívak legyenek.
- Egy tanuló által átlagosan tanult idegen nyelvek száma.

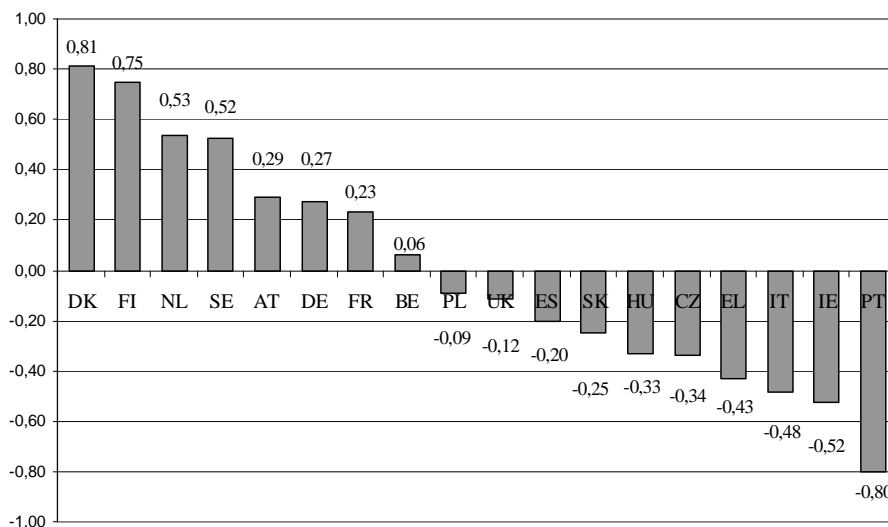
3.3. Az Agrár-vállalkozói készségindex

A kialakított adatbázis alapján, a teljes népességre számított **agrár-vállalkozói készségindex** értékei a 2. ábra szerint alakulnak.

2. ábra. Agrár-vállalkozói készségindex értékei a 15 évesnél idősebb lakosság körében, saját eredmény

Az index értékeiből kitűnik, hogy a legmagasabb agrár-vállalkozói készség szintet Ausztria, Dánia és Hollandia éri el. Legkisebb pedig Portugáliában, Magyarországon és Lengyelországban mutatható ki.

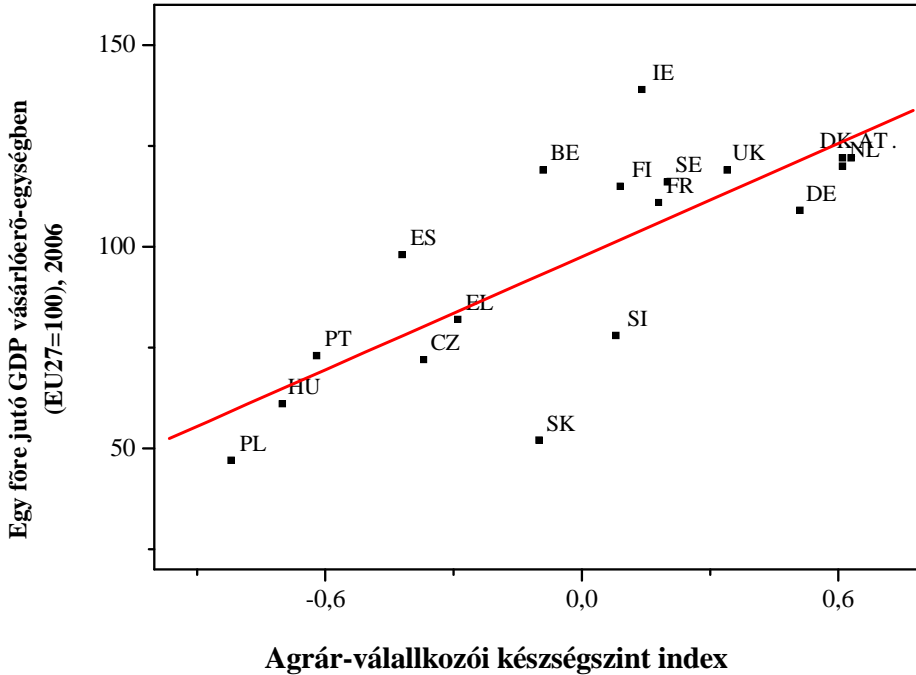
3. ábra. Agrár-vállalkozói készség szint index értékei a 15-30 éves korcsoportban, saját eredmény

Agrár-vállalkozói készség index értékei a 15-30 éves korcsoportban a

3. **ábra** szerint alakulnak. Az ábra alapján megállapítható, hogy Dánia, Finnország továbbá Hollandia rendelkezik a legmagasabb készség szinttel. Legalacsonyabb értéket Olaszországban, Írországban és Portugáliában mutat az index. Magyarországra vonatkozóan a 15-30 éves korcsoportban kedvezőbb eredmények adódnak, mint a teljes lakosság tekintetében. Ennek oka, hogy a 15-30 évesek teljesítménye számos vizsgált készség esetén már az európai uniós átlag közelében van.

3.4. Az agrár-vállalkozói készség szint és a gazdasági teljesítmény kapcsolata

Az agrár-vállalkozói készség szint index, és az egy főre jutó vásárlóerő-egységben kifejezett GDP kapcsolatát a 4. ábra szemlélteti.

4. ábra. Az AVKSZI és az egy főre jutó vásárlóerő-egységben kifejezett GDP kapcsolata a 15 évesnél idősebb lakosság adatai alapján, saját eredmény

Kovariancia analízis alapján pozitív kapcsolat mutatható ki a tényezők között, vagyis az AVKSZI magasabb értéke nagyobb egy főre jutó GDP PPS értékkel jár együtt. A számítás eredményét az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat. Kovariancia analízis a teljes népesség adatai alapján, saját eredmény

	Egy főre jutó GDP vásárlóerő-egységben, (EU27=100), 2006.	AVKSZI_ teljes
Egy főre jutó GDP vásárlóerő-egységben, (EU27=100), 2006	680,6914	
AVKSZI_ teljes	9,2842	0,1999

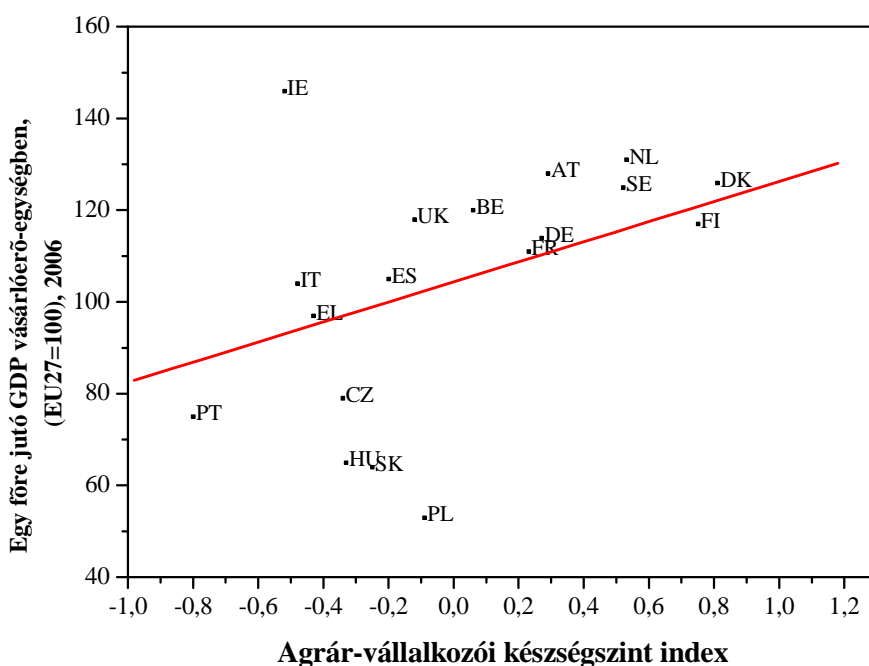
A vizsgált tényezők között a számításaim alapján **szignifikáns pozitív lineáris korreláció, erős sztochasztikus kapcsolat** van 0,01-es megbízhatósági szinten. A teljes népességre vonatkozó eredményt a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat. Korrelációs tábla a teljes népesség adatai alapján, saját eredmény

		AVKSZI_teljes
Egy főre jutó GDP PPS (EU27=100), 2006	Pearson korreláció	0,795**
	Szignifikancia szint	0,000
	Elemzés szám	18

** Szignifikáns korreláció 0,01-es szinten, egyoldali teszt

A 15-30 éves lakosság esetén szintén pozitív kapcsolat mutatható ki a készpénzszint és az egy főre jutó vásárlóerő-egységben kifejezett GDP között. A két tényező országokénti értékeit az 5. ábra szemlélteti.

5. ábra. Az AVKSZI és az egy főre jutó vásárlóerő-egységben kifejezett GDP kapcsolata a 15-30 évesek korcsoportjában, saját eredmény

Kovariancia analízis alapján a 15-30 évesek korcsoportjában is pozitív, bár a teljes lakossághoz képest gyengébb kapcsolat áll fenn a tényezők között. A számítás eredményét a 3. táblázat mutatja.

3. táblázat. Kovariancia analízis a 15-30 éves korosztály adatai alapján, saját eredmény

	Egy főre jutó GDP vásárlóerő-egységben, (EU27=100), 2006.	AVKSZI_15_30
Egy főre jutó GDP vásárlóerő-egységben, (EU27=100), 2006.	666,67	
AVKSZI_15_30	5,7777	0,2046

A 15-30 évesek korcsoportjában számított korrelációs együttható értéke (4. táblázat) szintén **pozitív, szignifikáns korreláció, közepesen erős sztochasztikus kapcsolat** tükröz 0,05-os megbízhatósági szinten.

4. táblázat. Korrelációs tábla a 15-30 éves korosztály adatai alapján, saját eredmény

		AVKSZI_15_30
Egy főre jutó GDP PPS (EU27=100), 2006	Pearson korreláció	0,494*
	Szignifikancia szint	0,019
	Elemzés	18

* Szignifikáns korreláció 0,05-ös szinten, egyoldali teszt

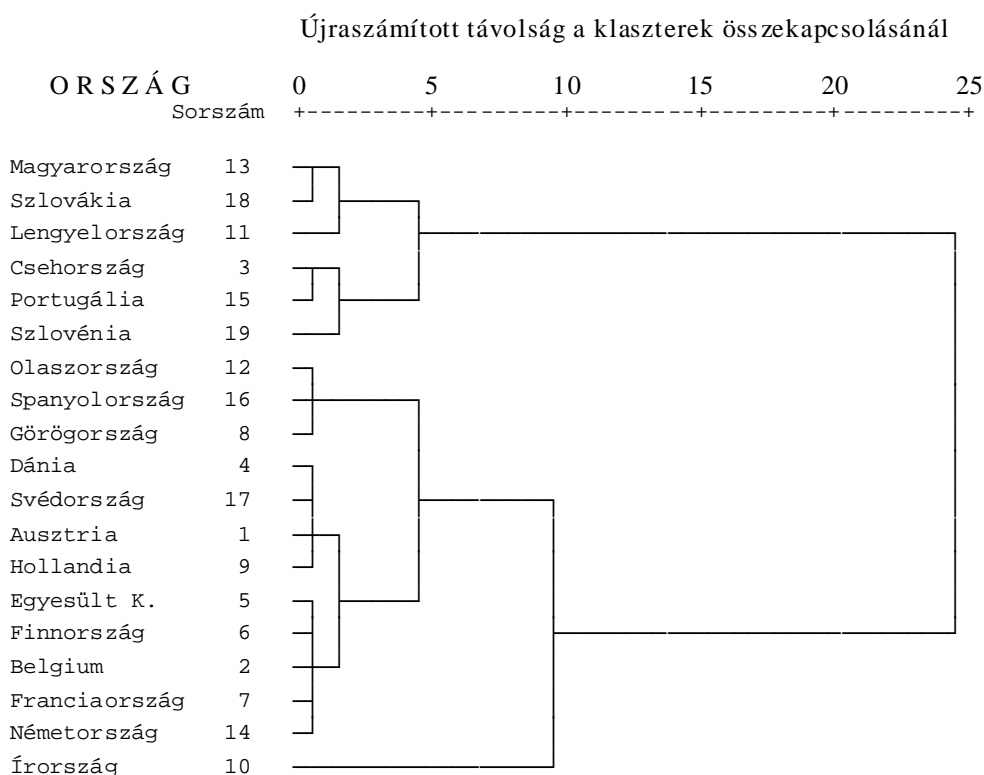
Összefoglalva, **mindkét korcsoportban kimutatható kapcsolat a számított AVKSZI értékei és az egy főre jutó GDP PPS között.** A kapcsolat irányából következően megállapítható, hogy **a jobb agrár-vállalkozói készség szint nagyobb gazdasági teljesítménnyel jár együtt.** A szakirodalomban korábban bizonyított, általánosan vizsgált vállalkozói készségek és a gazdasági növekedés összefüggésén túl, tehát sikerült az agrárszektorra szűkített elemzések esetén is pozitív kapcsolatot kimutatni a tényezők között.

3.5. Az európai uniós országok csoportosítása az agrár-vállalkozói készségszint alapján

Az elemzésbe bevont országokat a két szegmens készség indexe és az alkalmazott egy főre jutott GDP PPS mutató értéke alapján a **hierarchikus klaszterezés** eljárással a 6. ábra szerint **csoportosítható**.

* * * * H I E R A R C H I K U S K L A S Z T E R A N A L Í Z I S * * * *

Dendrogram az átlagos távolság alapján (Between Groups módszer)

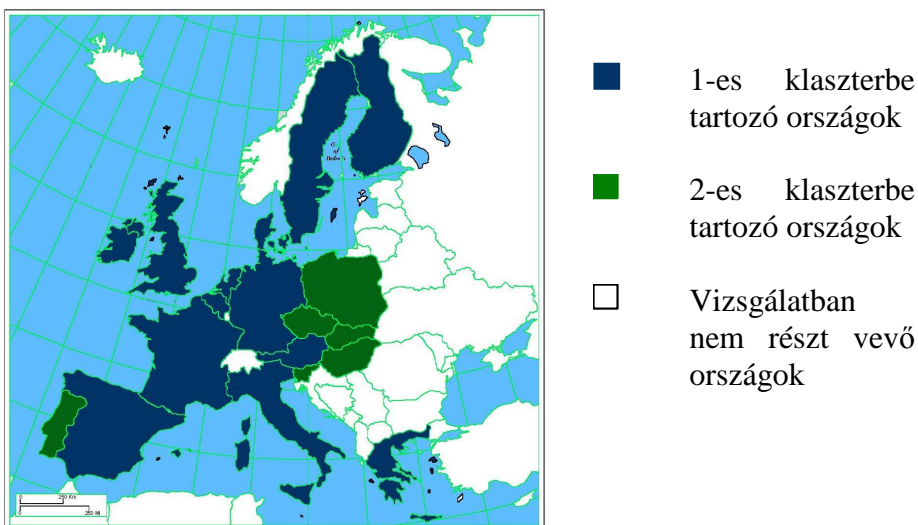
6. ábra. Dendrogram a hierarchikus klaszterezés alapján, saját eredmény

A két klaszteres csoportosításhoz képest, három klaszter esetén az országok 94,74%-a, négy klaszter esetén 78,95 %-a maradt ugyanabban a klaszterben. Így a vizsgált országokat két klaszterbe érdemes csoportosítani az 5. táblázat szerint.

5. táblázat. Klaszteranalízis eredménye 2 klaszter esetén, saját eredmény

Klaszter tagság			
Ország	Klaszter	Ország	Klaszter
Ausztria	1	Lengyelország	2
Belgium	1	Olaszország	1
Csehország	2	<i>Magyarország</i>	2
Dánia	1	Németország	1
Egyesült Királyság	1	Portugália	2
Finnország	1	Spanyolország	1
Franciaország	1	Svédország	1
Görögország	1	Szlovákia	2
Hollandia	1	Szlovénia	2
Írország	1		

A 7. ábra a klaszterezés alapján elkülönített két országcsoport elhelyezkedését mutatja Európa térképén.

7. ábra. A két klaszterbe sorolt országok elhelyezkedése, saját eredmény

Az első klaszterbe került országok gazdasági teljesítménye és agrár-vállalkozói készség szintje is kedvezőbb a második klaszterben szereplőkéhez képest. A két klaszter alapján megállapítható, hogy Portugália kivételével a 2004. május 1-jén együtt csatlakozott országok képezik a második klasztert. Az Európai Unió régebbi tagállamai alkotják az első

klasztert. **Az Európai Unióhoz később csatlakozott országok hátrányban vannak az uniós versenyben az agrár-vállalkozói készségindex alapján.**

4. KÖVETKEZTETÉSEK

A disszertációban megfogalmazott célkitűzések szerint a kapcsolódó szakirodalom, az európai uniós ajánlások és a rendelkezésre álló adatbázisok alapján **meghatározhatók továbbá rendszerezhető az agrárszektorban szükséges vállalkozói készségek.** Az agrár-vállalkozói készségek hierarchikus egymásra épülése miatt jellemzésükre a piramis modell alkalmas.

Az elérhető statisztikai adatok alapján elkészített **új adatbázis és az abból számított agrár-vállalkozói készségindex alkalmas a szektorban való eredményes piaci működéshez szükséges vállalkozói készségek meglévő szintjének mérésére.**

A 15 évesnél idősebb teljes népesség és a 15-30 évesek korcsoportjának agrár-vállalkozói készségindexe eltérő. Az országok két szegmensből számított indexe különböző sorrendet eredményez. Vagyis egyes országokban a fiatalok készségindexe nagyobb, mint a 15 évesnél idősebb, teljes lakosság körében. Magyarország ezen európai uniós tagországok közé tartozik. **Egyes országok jövőbeli agrárszektorban várható vállalkozói teljesítménye kedvezőbb lehet a fiatal korcsoport jelenlegi teljesítménye alapján.**

Az egy főre jutó vásárlóerő-egységben számított bruttó hazai termék és az AVKSZI között a 15-30 évesek csoportjában kevésbé erős korreláció mutatható ki, mint a teljes népesség vizsgálata során. A fiatal korcsoport készségi szintjének hatása a jövőbeli gazdasági teljesítményben, piaci versenyelőnyben válik érzékelhetővé.

Kapcsolat mutatható ki az agrár-vállalkozói készségi szint és a gazdasági teljesítmény egyes országokra vonatkozó **adatai alapján**. A bruttó hazai termék alakulását befolyásoló számos tényező egyike lehet az agrárszektorhoz tartozók vállalkozói készségi szintje is, amelynek hatása a szektor egészének teljesítményén keresztül érvényesül.

Az agrár-vállalkozói készségi szint index és az egy főre jutó vásárlóerő paritáson kifejezett GDP értéke alapján **a régi és új európai uniós tagállamok között jelentős különbség mutatható ki**. Az Európai Unióhoz később csatlakozott tagországok az agrár-vállalkozói készségi szint alapján, hátrányban vannak a régebbi tagállamokkal szemben. Ez hozzájárul a közösségen belül tapasztalható versenyhátrányukhoz.

5. ÚJ KUTATÁSI EREDMÉNYEK

1. Elkészítettem az agrárszektorban szükséges vállalkozói készségek modelljét az európai uniós és magyarországi sajátosságok figyelembe vételével.
2. Az agrár-vállalkozói készségek mérését, az országok összehasonlítását lehetővé tevő adatbázist fejlesztettem.
3. Az adatbázis alapján egy új, az agrár-vállalkozói készség szint indexnek elnevezett, az agrárszektorban szükséges vállalkozói készség szint mérésére, az európai uniós tagországok közötti különbségek feltárására és a piaci versenyben előnnyel rendelkező országok meghatározására alkalmas mutatót dolgoztam ki.
4. A létrehozott agrár-vállalkozói készség szint index felhasználásával az agrár-vállalkozói készség szint és a gazdasági teljesítmény közötti kapcsolat kimutatható az Európai Unió területén.

6. JAVASLATOK

A rendelkezésre álló statisztikai adatok kibővítése, **újabb adatbázisok** létrehozása szükséges az agrárszektorhoz kapcsolódó vállalkozói készségszint mélyebb elemzéséhez, időbeli változásának megfigyeléséhez. A jelenlegi adatok nem teszik lehetővé a fejlődési folyamatok követését, és nem minden vállalkozói készségre vonatkozóan tartalmaznak információt.

Az Európai Unió vállalkozás- és vidékfejlesztési politikája ellenére, sem a vállalkozói készségek, sem pedig az agrárszektor teljesítményét befolyásoló, nem gazdasági tényezők mérésére vonatkozó felmérés nem készült. A rurális térségek lakosságára vonatkozó adatok hiányosságait pótolná, ha a **közös uniós felmérések** (pl. Eurobarometer) **mintavételezése szélesebb körű** lenne. Ekkor kellően reprezentatív minta mérné a vidéki lakosság és az agrárszektorban tevékenykedők készségeit is.

Az agrár-vállalkozói készségeket érintő, gyakorlati képzés fejlesztéséhez szükséges lépések meghatározása lehetséges a készségszint jelenlegi állapotának felmérése alapján. Az agrár-vállalkozói készségszint indexhez felhasznált adatok szerint az **egyes tagországokban eltérő készségek kiemelt fejlesztése szükséges**, differenciált képzési programok révén. Az agrárképzés sajátosságaihoz alkalmazkodó, vállalkozói készségfejlesztő program kialakítását segíthetik az európai uniós irányelvek is, de a nemzeti sajátosságok figyelembe vétele nem mellőzhető.

Az elkészített agrár-vállalkozói készség modell alapján **Magyarországon** a különböző szintekre besorolt készségek **jelenleginél korábbi**

életszakaszban kezdődő fejlesztése javasolt. Kivételt jelentenek ez alól a szakmai készségek. A készség szint kívánatos mértékű fejlesztéséhez az oktatási rendszer minden szintjén **gyakorlat orientált képzés** szükséges. Magyarországon a **piramis modell alsó két szintjére besorolt készségek fokozott fejlesztése** indokolt, mivel ezek többségében a vidéken élő fiatalok teljesítménye gyengébb, mint más európai uniós tagországokban.

Az agrár-vállalkozói készség jelenlegi szintjének fejlesztése az **élethosszig tartó tanulás programjain belül** megvalósítható. Ennek oka, hogy a mezőgazdaságban munkát vállalók, vállalkozók átlagéletkora folyamatosan növekszik. A fiatal gazdálkodók arányának csökkenése miatt nem várható a vállalkozói készség szint átlagos emelkedése az iskolarendszertől jelenleg és a jövőben kikerülő, a szektorba belépő, új munkavállalók és munkáltatók kedvező készség szintje alapján sem.

7. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBŐL ÍRT PUBLIKÁCIÓK, ELŐADÁSOK

Eszter Varga, Entrepreneurial knowledge and skills providing in the European Union, *Acta Scientiarum Socialium XXI-XXII./2006*, Kaposvár, 2006., 149-156.

Varga Eszter, A tanulószerveződés alkalmazásának jogi környezete Magyarországon és az Európai Unióban, *Gazdasági jog előadások 2006., Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola*, Kaposvár, 2006., 259.-264.

Eszter Varga, Entrepreneurial skills versus vocational education and training, *Acta Scientiarum Socialium, XXV./2007.*, 259-264.

Varga Eszter, Kompetenciafejlesztés: az európai uniós ismeretek szerepe a munkaerő-piaci megfelelésben, *Új Pedagógiai Szemle*, 2007. (11) 118-121.

Varga Eszter, Kompetenciafejlesztés: az európai uniós ismeretek szerepe a munkaerő-piaci megfelelésben, *Új Pedagógiai Szemle Online*, 2007. november, <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2007-11-mu-varga-Kompetenciafejlesztes>

Varga Eszter, Vállalkozói készségek a magyar agrárszektorban, *Acta Oeconomica Kaposváriensis*, 2008., megjelenés alatt

Eszter Varga, Developing Entrepreneurial Skills: the Case of Agriculture,
Key Competencies – Skills for Life 2008 Outline Conference, London, 2008.
június 19-20., megjelenés alatt

8. IRODALOMJEGYZÉK

Argyle, M. (1990) The social psychology of work (2. edition). London: Penguin Books (152)

Barro, R. J. – Lee, J. W. (2000) International Data on Educational Attainment: Updates and Implications. Center for International Development at Harvard University. Working Paper 42

Bassanini, A. - Scarpetta, S. (2001) Does human capital matter for growth in OECD countries? Evidence from pooled mean-group estimates, Working Paper 282, Economics Department, OECD

Becker, Gary S. (1964) Human capital, Columbia University Press for the National Bureau of Economic Research, New York

Benhabib, J. - Spiegel, M. M. (1994) The role of human capital in economic development: Evidence from aggregate cross-country data, Journal of Monetary Economics 34(2), 143–173.

Carree, Martin – Thurik, Roy (2005) Understanding the role of entrepreneurship for the economic growth, The Handbook Entrepreneurship and Economic Growth, Edward Elgar Publishing Ltd.,

Európai Bizottság (2006) Oslo Agenda for Entrepreneurship Education in Europe, Oslo, 1-4.

Hanushek, E.A. - Kimko, D.D. (2000) Schooling, labor-force quality, and the growth of nations, American Economic Review, vol. 90, no. 5, pp. 1184–1208.

Hanushek, Eric A. - Wössmann, Ludger (2007) The role of education quality in economic growth, World Bank Policy Research Working Paper 4122

Kérégyártó, Györgyné – Mundruczó, György – Sugár, András (2001) Statisztikai módszerek és alkalmazásuk a gazdasági, üzleti elemzésekben, Aula Kiadó, Budapest, 374-375.

Kozma, Ferenc – Falusné, Szikra Katalin (2002) A humántőke állapota és beilleszkedésünk Európába, Társadalom és Gazdaság, (24) 2., 149-171.

Krueger, Alan B. (1997) Experimental estimates of education production function, NBER Working Papers, 6051

Krueger, Dirk - Kumar, Krishna B. (2003) Skill-specific rather than General Education: A Reason for US-Europe Growth Differences, NBER Working Paper No. 9408, Issued in January 2003

Krueger, Norris F. Jr. (2005) The cognitive psychology of entrepreneurship. In Z. J. Acs - D. B. Audretsch (Eds.), Handbook of entrepreneurship research. an interdisciplinary survey and introduction, New York: Springer, 105-140.

Makó, Csaba – Csizmadia, Péter- Illésy, Miklós (2005) A kis- és középvállalkozások néhány foglalkoztatási, munkaügyi és tudásfelhasználási jellemzője, Társadalomkutatás (23) 4., 443-472.

Lazear, Edward P. (1999) Educational production, NBER Working Paper Series, Working Paper 7349

Lorenz, Edward (2007) Developing Indicators for Skills and Innovation, European Trend Chart on Innovation

Man, Thomas W.Y. - Lau, Theresa - Chan, K.F. (2002) The competitiveness of small and medium enterprises, A conceptualization with focus on entrepreneurial competencies, Journal of Business Venturing (17) 123–142.

McElwee, G. (2005) A Literature review of entrepreneurship in agriculture, University of Lincoln, Brayford Pool, Lincoln, United Kingdom

Mikko, Vesala Kari – Jarkko, Pyysiäinen (Eds.) (2008) Understanding Entrepreneurial Skills in a Farming Context. Research Institute of Organic Agriculture, Frick, Switzerland

Northouse, P. G. (2004) Leadership. theory and practice (3. kiadás), Thousand Oaks, Sage.

Romer, Paul M. (1990) Endogenous Technological Change, Journal of Political Economy, vol. 98(5) S71-S102.

Schiebel, W. (2002) Entrepreneurial Personality Traits in Managing Rural Tourism and Sustainable Business, Agrarmarketing Aktuell, Bécs, 2002/2003, 85-99.

Székelyi, Mária –Barna, Ildikó (2005) Túlélőkészlet az SPSS-hez, Typotex, Budapest

Van der Sluis, J. - Van Praag, C.M. (2007) “Returns to education for entrepreneurs and employees: Identification by means of changes in compulsory schooling laws”, University of Amsterdam Working Paper, Amsterdam, Netherlands.

Wolf, Pieter de – Schoorlemmer, Herman (2007) Exploring the Significance of Entrepreneurship in Agriculture, Research Institute of Organic Agriculture FiBL